

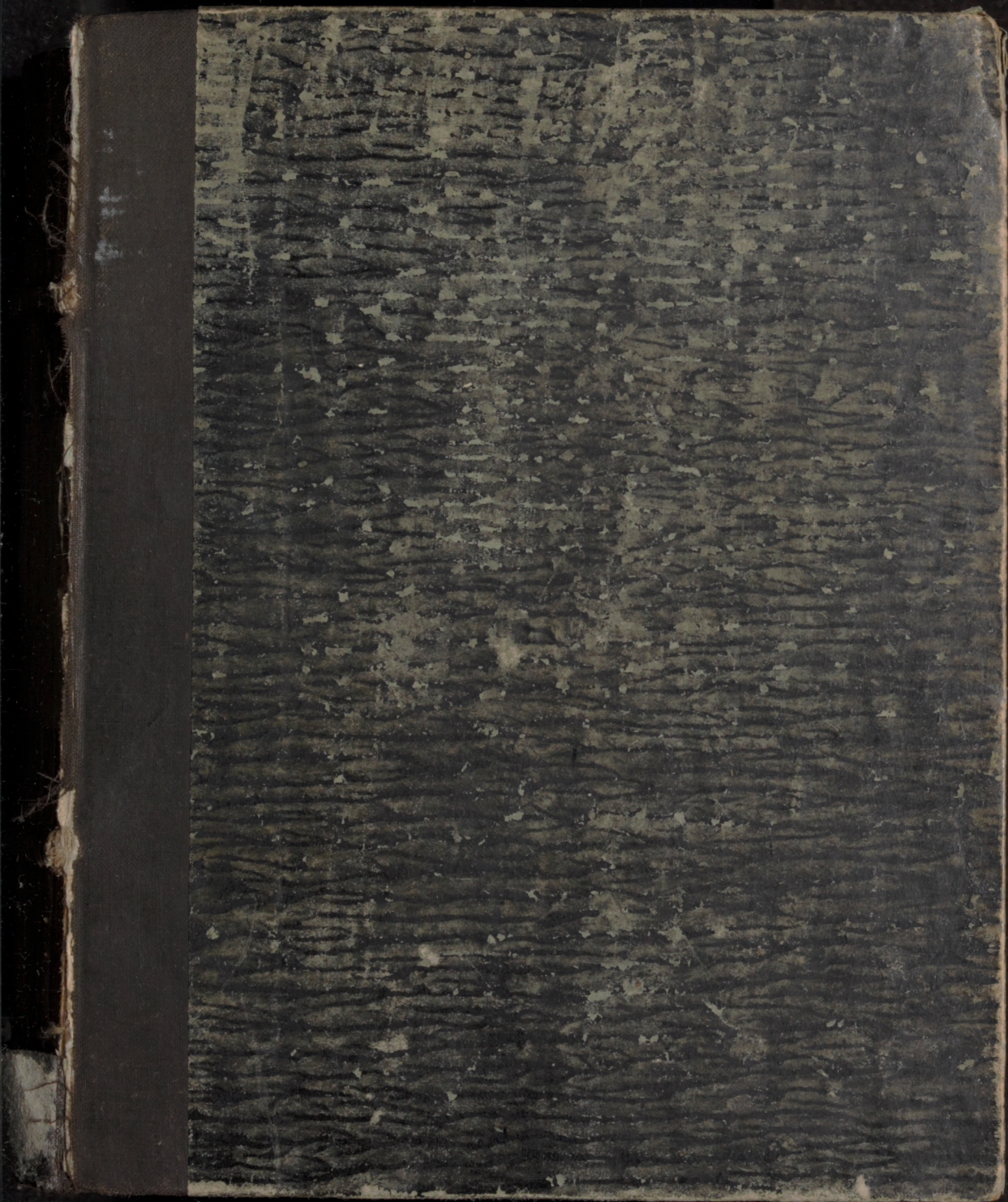
Dissertatio Theologica, De Providentia Dei

Francofurti ad Viadrum: Literis Christophori Zeitleri, [1709?]

<http://purl.uni-rostock.de/rosdok/ppn862694191>

Druck Freier Zugang

94

La-1092 (94.)

9

DISSERTATIO THEOLOGICA, *Nov 1*
DE
**PROVIDENTIA
DEI,**

Quam
AUSPICIIS DIVINI NUMINIS
IN ALMA VIADRINA
RECTORE MAGNIFICENTISSIMO,

AUGUSTO ET SERENISSIMO REGIO PRINCIPE AC DOMINO

FRIDERICO WILHELMO,

REGNI BORUSSIÆ, atq; ELECTORATUS BRANDENBURGICI
HEREDE &c. &c.

P R Æ S I D E

BARTHOLDO HOLTZFUSS,

THEOL. D. & PROF. ORDIN. ac V. D. M.

Fautore & Præceptore suo omni observantia colendo,

D. XXIX. August. A.O.R. M DCC IX.

Placido Eruditorum Examine
fuit

PETRUS BALJAR,

Manheim. Palatinus.

*****7*****

FRANCOFURTI ad VIADRUM,

Literis CHRISTOPHORI ZEITLERI

DE PROVIDENTIA DEI.

I.

Providentia Hebraice appellatur הַשְׂמִיחַ vel הַשְׂמִיחַת & הַשְׂמִיחַת אֶתְרֵיהֶן *Providentia Dei*: a rad. שָׁחַ, a qua in Hiph. est הִשְׁמִיחַ *Attendere, Curare, Prospicere, Providere, Rationem habere.* Deus vero omnia providens Gen. 16, 13. 14. vocatur רֹאֶה *videns*, de quo etiam Gen. 22, 15. dicitur יְהוָה יֹרֵא *Dominus providebit.* Græce dicitur *πρόνοια*, quo vocabulo in primis usi sunt Stoici, ut videre est ap. Cic. de Nat. Deor. lib. 2. cap. 22. Epicurei vero ut *anum fatidicam* exagitabant, ap. Cic. lib. 1. de Nat. Deor. c. 8. & lib. 2. c. 29.

II. Est vel *Æterna* vel *Actualis*; *Illa* nihil aliud est, quam præscientia divina, & decretum DEI de rebus omnibus futuris, bonis efficiendis, malis permittendis, utrisque vero gubernandis, & ad optimos fines dirigendis. *Actualis* vel *temporalis* consistit in rerum omnium conservatione, gubernatione ac directione: Utraque complectitur *πρόγνωση*, *πρόθεσις*, ac *διοίκησης*. vel, prout Hugo de S. Victore loquitur, ab- solvitur: *Scientia* dirigente, *Voluntate* imperante, *Potentia* exequente.

III. *Hæc* est vel *Generalis*, Hebr. הַשְׂמִיחַת כֻּלָּהּ vel כָּלִילִית qua Deus omnia in universum curat & gubernat; vel *specialis*, hebr. הַשְׂמִיחַת בְּרִשְׁתָּהּ qua Deus has vel illas personas s. res, v. g. Cultores & Cultum suum, singulariter curat vel respicit.

IV. Porro est vel *ordinaria*, vel *extraordinaria*; *Illa* est, qua Deus, per media ordinaria, consveto naturæ ordine operibus suis prospicit. Secundum hanc

Sol ordinarie oritur, & occidit, Luna statis temporibus vicissitudines suas habet. Gen. 8, 22. Hof. 2, 2. Esa. 65, 10. Pf. 104, 19. 20. Matth. 6, 26. &c. *Extraordinaria*, est, qua Deus supra ordinem in natura constitutum, vel sine mediis vel præter & supra media operatur. De qua infra.

V. Providentiam primus negavit Cainus, qui Gen. 4, 8. secundum Paraphrasin Hierosolymitanam fratrem Abelem ita compellavit; *Non est iudicium, nec iudex, nec seculum aliud, nec merces bona pro justis, nec pœna pro impiis; nec Dei misericordia creatus est mundus, nec Dei misericordia regitur, &c.* quem secuti sunt *Democritus & Epicurus* cum affectis: Hinc Vellejus ap. Cic. de nat. Deor. lib. 1. c. 8. & lib. 2. c. 29. non solum *πρόνοια* vel Providentiam *anum fatidicam* appellabat, sed & ibi l. 1. c. 19. 20. Deum curare mundum negabat his verbis: *Nihil agit, nullis occupationibus est implicatus; nulla opera molitur: sua sapientia & virtute gaudet; habet exploratum, fore se semper tum in maximis, tum in æternis voluptatibus. Hunc DEUM rite beatum dixerimus, vestrum vero laboriosissimum.* Cicero ex sensu Stoicorum, scribit: *Magna Dii curant parva negligunt.* l. 2. de Nat. Deor. c. 66.

VI. *Aristoteles* universalia tantum, non vero particularia & singularia Providentiæ divinæ subiecit. *Averroes* item supralunaria, & universalia Providentia tantum regi voluit. Item *Sadducæi* infralunaria Providentia divina regi negaverunt. *Hieronymus* quoque in Habac. 1. putatur negasse, *DEUM* scire & curare per momenta singula quot nascentur culices, quotque moriantur; quæ Cimicum, pulicum & muscarum sit in terra multitudo; quanti pisces in aqua natent. &c. *Verum*

rum cum suam de Providentia DEI sententiam in Matth. 10, 19. expresse- rit, hinc eum excusant Lombardus, Greg. de Valentia, Tannerus, Gerhårdus, Turretinus, alique, & eum comparate, ac secundum quid tantum, locutum censent.

VII. Nos *Existentiam* Providentiæ divinæ probamus (1) ex indubitatis S. Scripturæ dictis: Ps. 139, 7. 8. 9. Jer. 10, 23. Act. 17, 15. Hebr. 1, 3. Nehem. 9, 6. Joh. 5, 17. (2) ex ipsa Existencia Dei. Nam si Deus existit, utique & rerum curam agit; cum Deus non sit idolum, sed Deus vivus, ac proinde non otiosus, sed actuosus. (3) ex Attributis divinis, Scientia, Sapientia, Voluntate, Potentia, in primis vero Bonitate. (4) ex omnium rerum Creatione: Qui enim omnia creavit, omnium etiam curam geret. (5) ex rerum creaturarum indigentia. Omnia enim corruerent, nisi divina Providentia omnia conservaret & gubernaret. (6) ex gentilium consensu, quem vide ap. Alsted. Theol. Nat. Part. I. C. 18. §. 2. p. 184. 185. 201. (7) ex Conscientiæ testimonio, quod ut convincit dari Numen, ita & dari Providentiam. vid. Alsted. c. 1. §. 2. p. 196. 197.

VIII. Est verò *Providentia* actio Dei, qua res omnes a se creatas, præcipue creaturas intellectuales, benigne, sapienter, libere ac potenter conservat & gubernat, in nominis sui gloriam, totius mundi, in primis hominum, commodum & salutem.

IX. *Causa agens* vel *Rektor*, est Deus *ὁ θεὸς ὁ αὐτὸς* spectatus, Act. 17, 25. 28. *Dat omnibus vitam, habitum, & omnia. In ipso vivimus, movemur & sumus.* Jer. 10, 23. *Scio Domine, quia non est hominis via ejus: nec viri est, ut ambulet, & dirigat gressus suos.* Rom. 11, 36. *Ex ipso & per ipsum*

ipsum, & in ipso sunt omnia. Pl. 36, 7. Pl. 104, 27. Pl. 139, 7. 8. 9. Prov. 16, 9. &c. Pater, Joh. 5, 17. Pater meus operatur. Matth. 6, 26. Pater vester celestis alit illa. Filius, Joh. 5, 17. & ego operor. Heb. 1, 3. portat omnia verbo virtutis sue. Col. 1, 17. omnia in ipso constant. it. Spiritus S. Pl. 104, 30. emittes spiritum tuum & creabuntur. Pl. 139, 7. quo ibo a spiritu tuo? &c.

X. Objectum generale est totum universum, Neh. 9, 6. Tu vivificas omnia. Heb. 1, 3. portat omnia verbo virtutis sue. Pl. 36, 3. homines & jumenta servas Domine. Pl. 148, 8. 9. in eoque parva, Luc. 12, 7. Capilli capitis vestri omnes numerati sunt. Matth. 10, 29. Nonne duo passeret asse veneunt: & unus ex illis non cadet super terram sine patre vestro. V. 30. vestri Capilli capitis omnes numerati sunt. Pl. 147, 9. qui dat escam jumentis ipsorum, & pullis corvorum invocantibus eum. Matth. 6, 26. 28. 29. 30. respicite volatilia celi, quoniam non serunt, neque metunt, neque congregant in horrea: considerate lilia agri, quomodo crescunt, non laborant, neque nent. Dico autem vobis, quoniam nec Salomon in omni gloria sua coopertus est, sicut unum ex istis. Si autem fenum agri, quod hodie est, & cras in clibanum mittitur, Deus sic vestit: quanto magis vos, modice fidei? Pl. 56, 9. Posuisti lacrymas meas in conspectu tuo. Exod. 8, 16. 17. sint pediculi in universa terra Egypti: & facti sunt pediculi in hominibus, & in jumentis. C. 10, 12. Extende manum tuam super terram Egypti ad locustam, ut ascendat super eam. &c. Medioxuma, magna, bona, Nehem. 9, 6. Heb. 1, 3. Pl. 8, 9. Sap. 8, 1. Mala poenae Amos 3, 6. Jer. 45, 7. Thren. 3, 38. Contingentia Prov. 16, 33. Exod. 21, 33. Pl. 139, 2. 3. 4. Gen. 15, 13. c. 18. 19. Naturalia. Jer. 10, 13. Pl. 104, 3. seqq. Pl. 147. 8. 9. seqq.

XI. *Objectum speciale* sunt creaturæ rationales; Angeli Pf. 91, 11. Pl. 104, 4. Dan. 4, 10. Hebr. 1, 14. Homines Pf. 36, 7. Sap. 6, 8. horumque formatio Job. 10, 38. Nativitas Pf. 22, 10. Pf. 71, 6. pueritia & Adolescentia, Deut. 30, 20. Pf. 56, 9. Pl. 37, 23. Job. 24, 21. Prov. 16, 1. c. 21, 1. Matth. 6, 25. c. 10, 39. Senectus Pf. 71, 17. 18. Cogitationes Cordis, Prov. 21, 1. Sermo linguæ, Prov. 16, 1. Incessus, Pf. 37, 23. Job. 34, 21. Mors, Pf. 142, 8. Joh. 23, 14. 2 Reg. 2, 10.

XII. De *Vitæ Termino* quaritur, an absolute fatalis; vel prorsus casualis ac fortuitus; vel an decreto Dei ordinato fixus sit? *Epicurei*, ut hominem fortuito nasci, ita etiam fortuito mori volunt. *Stoici* e contrario terminum vitæ absolute fatalem statuunt, & vel media excludunt, vel æque necessaria cum fine faciunt. Horum sententiam refert Cic. lib. de Fato c. 12. *Si fatum tibi est, ex hoc morbo convalescere, sive Medicum adhibueris s. non, convalesces; it. si fatum tibi est, ex hoc morbo non convalescere; sive tu medicum adhibueris, s. non, non convalesces, & alterutrum fatum est, medicum ergo adhibere nihil attinet. quorum censuram subjicit: Recte genus hoc interrogationis ignavum atque iners nominatum est, quod eadem ratione omnis e vita tolleretur actio.* De quibus antea dixerat: *Nec nos impedit illa ignava ratio, quæ dicitur: appellatur enim quidem à Philosophis ἀργὸς λόγος: cui si pareamus, nihil est omnino quod agamus in vita.* His accessisse putantur *Prædestinati*, qui, secundum descriptionem Sigeberti Gemblacensis, in Providentia & Prædestinatione, media a fine divellerunt.

XIII. *Media sententia* est, Deum cuivis homini certum vitæ terminum posuisse, quem usu Medico

diorum consequi debeat, & possit, ex Job. 14, 5. *breves dies hominis sunt, numerus mensium ejus apud te est, constituisti terminos ejus, qui præteriri non poterunt.*

XIV. Non defuerunt quidem, qui monuerunt, hæc non esse Dei, sed Jobi verba, qui multa locutus sit, quæ correctione indiguerint: qualia sint, quæ leguntur Job. 3, 1. 2. seqq. quare & a Deo reprehenditur, & ipse errores suos agnoscit, c. 38, 1. 2. c. 39, 34. c. 42, 1. verum in hunc censum hæc Jobi verba venire nequeunt, quia ea non ex impatientia, sed prudenter & præmeditate profulit, & quia ea reliquis scripturæ locis consentiunt.

XV. Nos ex hoc loco Porismata aliquot deducemus, quorum erit I. Deus universo generi humano generalem vitæ terminum constituit, quem nemo transit. II. Hic vitæ terminus ut ante diluvium productior, quin amplissimus fuit, ut patet Gen. 5, 45. ita post diluvium multo contractior est, quem Moyses proponit Ps. 90, 10. III. Cuius item homini in individuo Deus certum vitæ terminum posuit, quod patet (1) ex citato Jobi loco, it. (2) Ps. 31, 16. *In manibus tuis sortes meæ.* Ps. 39, 5. 6. *Notum mihi fac Domine finem meum; & numerum dierum meorum; quis est, ut sciam quid desit mihi: Ecce mensurabiles posuisti dies meos.* Ps. 139, 16. *Imperfectum meum viderunt oculi tui, & in libro tuo omnes scribentur dies, & formabuntur, & nemo in iis.* confirmat (3) Præscientia & Providentia DEI: si enim Deus est omnium rerum præscius atque omnium rerum curam gerit, utique & cuius homini certam vitæ metam ponet; cum *ne passer quidem in terram cadat, sine voluntate Patris cælestis.* Matth. 10, 28. Inde (4) terminus vitæ prædicatur infallibiliter hominibus primi

primi mundi Gen. 6, 3. Moſis Devt. 31, 14. Infantis Davidis, 2 Reg. 14, 12. Hiſkia, 2 Reg. 20, 1. 5. 6. Jeſ. 38, 1. 5. Chriſti, Joh. 7, 30. Luc. 22, 22. (5) genus mortis, quod fortuitum & caſuale videtur, Præſcientiâ & decreto Dei accidit. Exod. 21. 13. *qui non infidiatus eſt ei, ſed Deus illum tradidit in manus ejus.*

XVI. IV. An vero terminus ille *abſoluto* vel *ordinato* Dei decreto fixus ſit, adhuc in quæſtionem vocatur. V. Neque illi ex Reformatis, qui vitæ terminum abſoluto decreto fixum eſſe, dicunt, media excludunt, ſed includunt.

XVII. VI. Cujusvis hominis Vitæ Terminus, prævia Præſcientiâ, *Ordinato*, & uſum precum, Temperantiæ, Prudentiæ, Medicamentorum includente Dei decreto, certo atque infallibiliter fixus eſt, quod probamus (1) ex promiſſionibus. Exod. 20, 12. *Honora patrem & matrem tuam, ut ſis longævus ſuper terram*, Prov. 3, 1. 2. *Obſervatio præceptorum, longitudinem dierum & annos vitæ apponet.* C. 4, 10. *Audi verba mea, ut multiplicentur tibi anni vitæ.* V. 13. *Tene diſciplinam, cuſtodi illam, quia ipſa eſt vita tua.* C. 10, 27. *Timor Domini apponet dies; & anni impiorum breviabuntur.* Pf. 91, 15. 16. *longitudine dierum replebo eum; & oſtendam illi ſalutare meum.* 1 Reg. 3, 14. Exod. 23, 25. 26. Devt. 4, 20. (2) ex *comminationibus* Pf. 55, 25. *Viri ſanguinum, & doſi non dimidiabunt dies ſuos.* adde Prov. 10, 27, (3) ex requiſito uſu precum & temperantiæ, Jeſ. 38, 23. Phil. 2, 27. (4) ex requiſito uſu medicamentorum vel remediorum, Jeſ. 38, 21. Sir. 38, 1. Act. 27. 31. Conſentit Voſſius de Orig. & Prog. Idolol. 1. 2. c. 50. p. m. 582. 583. 584. & Joh. Simonis Dyodec. 4. Poſitionum Theol. poſit. 8. 9. 10. 11. 12. & Tractatus Anglic. cujus Titulus: That the Life

of men is not limited by any absolute decree: nec diffitetur ipse Burmannus Synopf. Theol. l. i. c. 44. §. 9.

XVIII. VII. Media illa sunt in cujusvis hominis potestate, sub benedictione & directione divina. Bene Burmannus Synopf. Theol. l. i. c. 43. §. 35. *Præstatio conditionis hujus rationem non habet medii à Deo absolute destinati, ac creaturæ conferendi: non enim à Deo proprie, sed ab homine ea præstatur, interveniente Dei gratia: verum rationem potius habet causæ moralis ab homine profectæ, sicut e.g. preces sunt causa moralis impetrati beneficii.*

XIX. VIII. Hominum impiorum vitæ terminus ex Prævisione seu Præscientia facinorum evitabilium a Deo positus est, ita ut ipsi fortunæ suæ fabri sint, quod patet exemplo Pharaonis, Absalomi, Haman, Judæ, Herodis.

XX. *Objectum specialissimum sunt homines pii: Deut. 32, 9. Pars Domini, populus ejus: Jacob funiculus hereditatis ejus: Ps. 4, 4. Mirificavit Deus sanctum suum. Ps. 33, 18. Ps. 37, 19. Matth. 10, 31. Ps. 103, 11. Hebr. 1, 14.*

XXI. *Forma consistit in actibus divinis, quibus omnia conservantur, gubernantur, diriguntur, inde est, quod Theologi vel duos vel tres actus Providentiæ constituent (1) Conservationem, (2) Concursum (3) Gubernationem.*

XXII. *Conservatio est actio Dei, qua creaturas a se productas, quoad species, & quoad individua, ut & earum vires continuat. Nehem. 9, 6. Tu omnia vivificas. Ps. 119, 91. Heb. 1, 3. Quoad species conservat eas res, quæ interitui obnoxia sunt, v.g. arbores, bruta & homines. Quoad individua conservat incorruptibilia ab intra, qualia sunt Angeli, cœli, stellæ, item quæ corruptibilia quoad individua, ita conservat, ut tamen species maneant: e.g. hæc arbor*

arbor, hoc brutum, hic homo. Dicitur Creatio continuata: quod negavit Henricus Gandavensis; affirmant vero Thomistæ & Scotistæ.

XXIII. *Concurfus* est actus Providentiæ divinæ quo Deus in actiones & effectus causarum secundarum immediate, simulque cum illis, secundum cuiusque rei exigentiam faventer influit. Circa hunc quidam errarunt, & errant in *defectu*, quidam vero in *excessu*.

XXIV. In *defectu* peccarunt *Pelagiani*, qui plane negarunt Concursum Dei, statuentes, se ex se ipsis atque ex suis viribus naturalibus posse movere manum, curvare digitum, sedere, stare, ambulare, autore Hieronymo l. i. adversus Pelagianos. Quæ sententia damnata est a Concilio Araulicano. *Durandus a Sancto Portiano* admittit quidem Conservationis actum, Concursum vero negat; quem secuti sunt ex Pontificiis *Ludovicus a Dola*, *Johannes Lalemandet*. item *Nicol*, *Taurellus* & *Bernier*; Ex Lutheranis Philosophis *Henr. Kippingius*; *Sociniani*; *Remonstrantes* quoq; in hanc sententiã propendent, eamq; excusant; vid. *Curcell. Rel. Christ. Inst. l. 3. cap. 12. §. 11. Limborch. Theol. Christ. l. 2. c. 75. §. 5.*

XXV. In *Excessu* peccant *Prædeterminantes*, qui statuunt DEUM non tantum ad actiones hominum concurrere, sed & influere in ipsam causam, eam physice præmovendo, excitando, atque ad has vel illas actiones physice prædeterminando, actionesque hominum per divinum præcursum specificando & individuificando. Hunc Concursum vocant *Prævium*, quo Deus statuitur influere in ipsas causas secundas, eique contradistinguitur *simultaneus*, quo

Deus influit in actiones causarum secundarum.

XXVI. *Prædeterminationem* s. *Præmotionem* physicam in Ecclesia Romana defendunt recentiores quidam *Thomistæ*, in primis *Dominicani*, Bañez, Alvarez, Gonet, alique, qui sibi falso persuadent, eam traditam fuisse ab ipso Thoma Aquinate: Horum sententiam quoque amplexi sunt, *quidam ex Reformatis*, præsertim illi qui *Supralapsarii* vocantur. Accusatur & ipse *Lutherus*, quod hanc sententiam defenderit lib. de *Servo Arbitrio*, quod mirandum non est, cum ipse fuerit Monachus Ordinis S. Augustini Eremit. & *Nominalis*, inter quos non defuerunt, qui *Prædeterminationem* physicam propugnarunt:

XXVII. Nos mediâ sententiam supra §. 23. descriptam amplectimur, eamque contra Durandum, & affectas probamus (1) ex Scripturæ S. dictis Act. 17, 27. 28. *non longe est ab unoquoque nostrum; in ipso vivimus, movemur & sumus.* Sap. 1, 7. *Spiritus Domini replevit orbem terrarum & hoc, quod continet omnia, scientiam habet vocis.* Ps. 135, 7. *Educens vapores ab extremo terræ, fulgura in pluviam facit.* adde Job. 38, 28. Ps. 47, 16. Ps. 104, 14. 15. Jes. 26, 12. Jer. 23, 23. (2) Ex ratione, & quidem 1. a parte causæ, quia causa secunda est id, quod dicitur, nempe secunda, quæ dependet a Deo non tantum in esse & fieri, sed & in operari. 2. Ex effectû, quia non tantum ipsa causa, sed & effectus dependet à causa prima. 3. ab ipsa Conservatione; si effectus sine influxu Dei conservari non possunt, certe sequitur, nec produci posse (3) à consensu Patrum, Scholasticorum Thomistarum & Scotistarum, Græcorum, & Protestantium.

XXVIII. *Prædeterminantium* Præmotio physica

ca universalis, vel Præcursor, refutatur I. Scriptura
& quidē (1) locis, quibus homines immorigeri dicun-
tur noluisse, quod Deus voluit, Pf. 81, 12. 13. 14. *Non au-*
divit populus meus vocem meam, & Israel non attendit mi-
hi; et dimisi eos &c. O si populus meus audisset me, &c.
Pf. 95, 10. 11. *Semper hi errant corde, & noluerunt co-*
gnoscere vias meas. Prov. 1, 24. 25. *Vocavi sed renuistis,*
extendi manum meam, & non fuit qui aspiceret. Despexi-
stis omne consilium meum, & increpationes meas neglexistis.
Jes. 65, 12. *Vocavi, & non respondistis: locutus sum & non*
audivistis; & faciebatis malum in oculis meis, & quæ nolui,
elegistis. it. c. 66, 4. *Vocavi, sed non erat qui responderet;*
locutus sum & non audiverunt: feceruntque malum in oculis
meis, & quæ nolui elegerunt. it. c. 28, 12. *Noluerunt audi-*
re. Jer. 2, 20, *dixisti, non serviam.* V. 25. *desperavi,*
nequaquam faciam, c. 32, 35. *Ædificaverunt excelsa Baal,*
— quod non mandavi eis, nec ascendit in cor meum. it. c.
7, 10. *locutus sum ad vos mane — & non audistis, vocavi*
vos & non respondistis, V. 23. 24. *dixi audite vocem meam;*
et non audierunt, nec inclinarunt aurem suam. &c. adde
V. 25. 26. 28. *Hæc est gens, quæ non audivit vocem Domi-*
ni. Matth. 23, 37. *Jerusalem, Jerus. quoties volui congre-*
gare filios tuos, & noluisti. Job. 21, 14. *Recede à nobis,*
scientiam viarum tuarum nolumus. Jer. 44, 5. *Nolite fa-*
cere verbum abominationis; & non audiverunt, nec incli-
narunt aurem suam. it. v. 16. *Sermonem, quem locutus es*
ad nos in nomine Domini, non audiemus ex te. Jes. 30,
15. 16. *In silentio & spe erit fortitudo vestra; Et nolulistis;*
& dixistis: Nequaquam &c. Pl. 78, 10. Jer. 9, 6. Matth. 22,
4. 5. Luc. 14, 16. 18. Gen. 6, 3. Joh. 5, 40. (2) ex
Scripturæ locis, quibus homines ex malitia contra
Deum rebellasse, cor suum obfirmasse, atque indu-

rasse, leguntur. Devt. 32, 5. 6. Peccaverunt ei, generatio prava, atque perversa; Haecine reddis Domino: &c. it. v. 15. Incrassatus est dilectus & recalcitravit: incrassatus, impinguatus, dilatatus dereliquit Deum factorem suum, & recessit à Deo salutari suo. v. 16. Provocaverunt Deum Diis alienis, & abominationibus ad iracundiam concitaverunt. &c. it. v. 29. Utinam saperent, & intelligerent, ac novissima providerent. Jes. 1, 2. Filios enutrivit, & exaltavi, ipsi autem spreverunt me. v. 4. Vae genti peccatrici, populo gravi iniquitate, semini nequam, filijs sceleratis; dereliquerunt Dominum, blasphemarunt sanctum Israel, abalienati sunt retrorsum. it. c. 63, 10. Israelitæ ad iracundiam provocaverunt & afflixerunt Spiritum S. ejus. Jer. 2, 12. 13. Obstupefcite cæli super hoc -- duo mala fecit populus meus, me dereliquerunt fontem aquæ vivæ, & foderunt sibi cisternas, cisternas dissipatas, quæ continere non valent aquas. it. c. 44, 17. Sed faciemus omne verbum, quod egredietur de ore nostro, ut sacrificemus Reginae cæli & libemus ei libamina &c. Zach. 7, 11. 12. Noluerunt attendere & averterunt scapulam recedentem, & aures suas aggraverunt ne audirent. Et cor suum posuerunt ut adamantem, ne audirent Legem, & verba, quæ misit Dominus. Act. 7, 51. Dura cervice, & incircumcisis cordibus & auribus, vos semper resistitis Spiritui S. Rom. 2, 5. Secundum duritiam tuam, & impænitens cor thesaurizas tibi iram, in die iræ, & revelationis justi judicii Dei, Ad quæ sane flagitia & scelera, his locis nominata, Deus homines physice non prædeterminavit vel præmovit. adde Ps. 78, 8. 9. 10. 17. 18. 19. 20. 22. 32. 33. 40. 41. 56. 57. 58. Ps. 81, 14. 15. 16. Ps. 95, 8. 9. 10. 11. &c. &c.

XXIX. Refutatur II. ex ratione (1) quia per hanc hypothesin homini eriperetur usus liberi arbitrii

trii; hoc falsum & absurdum esse luculentissime testatur non solum Ratio & experientia, quæ quemlibet hominem Arbitrii libertatis in actionibus naturalibus, animalibus, civilibus, moralibus naturalis ordinis, iisque bonis vel malis convincit; sed & Scriptura Sacra, quæ homini in genere Entis etiam post Lapsum liberum Arbitrium ejusque liberum usum tribuit. ut Deut. 30, 15. 19. *proposui in conspectu tuo vitam & bonum, & e contrario mortem & malum. Testes invoco hodie cælum & terram, quod proposuerim vobis vitam & mortem, benedictionem & maledictionem. Elige ergo vitam, ut & tu vivas, & semen tuum.* it. C. 11, 26. 27. *propono in conspectu vestro hodie benedictionem & maledictionem: benedictionem, si obedieritis mandatis Domini Dei vestri: maledictionem, si non obedieritis mandatis Dei vestri: &c.* Jos. 24, 15. *Si malum vobis videtur ut Domino serviatis, optio vobis datur, eligite hodie quod placet, &c.* Jer. 21, 8. *Hæc dicit Dominus; Ecce ego do coram vobis viam vitæ, & viam mortis.* 2 Sam. 24, 12. *trium tibi datur optio, elige unum ex his, quod volueris, ut faciam tibi.* Ecclus. 15, 17. *Apposuit tibi aquam & ignem, ad quod volueris porrige manum tuam, v. 16. Ante hominem vita & mors, quod placuerit, dabitur ipsi.* 1 Cor. 7, 37. *qui statuit in corde suo firmus, non habens necessitatem, potestatem autem habens suæ voluntatis, add. Num. 30, 14. 1 Reg. 3, 5. 2 Cor. 9, 7. Philem. v. 14.*

XXX. (2) quia repugnat Sapientiæ DEL, quæ hominem, creaturam intellectualem præmii & pœnæ capacem, Legislatione & officii præscriptione regendum dicat, ac proinde decreto physice prædeterminante non ad unum prædeterminat, ita scil. ut hic & nunc, hoc & non aliud, necessario agat, nec aliter

aliter agere possit. (3) quia repugnat *modo dependentiæ* hominum à Deo: Nam homo dependet utiq; à Deo, tam in fieri, quam in esse & operari, non tamen ut statua vel nervis alienis mobile lignum, sed dependet ut creatura intellectualis & libera, quæ intrinseco principio libero instructa, sub Providentia & Directione DEI se ipsam quoque movere potest ac debet. (4) quia repugnat *notioni virtutis & vitii ac moralitati* actionum humanarum earumque *imputabilitati* in laudem & vituperium, præmium & pœnam; quæ liberum liberi arbitrii usum requirunt.

XXXI. (5) Quia tollit discrimen inter *Effectionem & permissionem*. Nam juxta Prædeterminantium sententiam Deus ad omnes actiones, qualescunq; eæ sint, positiva & efficaci virtute influit, atque actionem & effectum hunc invincibiliter procurat ac specificat; ita ut homo in tempore necessario, hic & nunc agat, atque hoc agat, nec aliud atque aliter agere queat. qua ratione Permissio negatur. Nam, secundum veram notionem, Permissio est actio DEI, qua DEUS prævisum evitabile, ac a libera & indeterminata voluntate oriturum peccatum, hominis tantum potentiæ relinquit, neque impedit. (6) quia per hanc hypothesin ansa præbetur accusationi, de DEO *auctore peccati*: ut dictum est Tract. de DEO & Attrib. D. Cap. 7. §. 12. n. 5. p. 90. fin. 91.

XXXII. (7) Tolleretur omnis *Contingentia* s. *libertas actionum* moralium, nam ad contingentiam & libertatem actionis non sufficit, ut causa particularis sit contingens s. libera, sed etiam ut causa ista libere operetur & contingenter, ac sit principiū activū actionis suæ, habeatq; in se potestatem agendi vel non agen-

agendi, hoc vel illud agendi, sic vel aliter agendi, (8) è contrario introduceretur opinio de omnium rerum atque actionum *Necesitate*, non solum Consequentia & à posteriori, quæ oritur à Decreto & actuali concursu, qui præviam habet Præscientiam actuum liberorum, & relinquit creaturæ rationali libertatem ad agendum vel non agendum, aliud atque aliter agendum; sed necessitate *Consequentis*, causalem, *productionis* & à priori, cujus causa esset Prædeterminatio æterna & temporalis, liberos creaturæ rationalis actus antecedens & possibilitatem ad eventum contrarium tollens.

§. XXXIII. (9) Cui *Necesitati repugnat* (α) *Conscientia* hominis, quæ crimine commissio eum mordet, eo quod sibi conscius sit, se à peccato perpetrato abstinere potuisse (β) *Pœnitentia*, quæ de peccato commissio agitur, qua testantur rei, se potuisse quod commiserunt, ommittere, & bonum, quod omiserunt, committere. (γ) *Experientia*: nam nec sceleratissimi dubitant, se, quando mala perpetrarunt, potuisse eorum loco aliud agere. (δ), Consultatio & deliberatio, quæ stante hypothese de fatali rerum atque actionum necessitate superflua esset.

XXXIV. (10) Consentiunt *primitivæ Ecclesiæ Doctores*, qui sacris literis edocti, Providentiam Dei agnoverunt, sed Præmotionem physicam, indeque resultantem rerum necessitatem Stoicam, ut Religionis Christianæ eversivam averfati sunt, quorum sententiam communi nomine ita eloquitur *Justin. Mart. Ap. I. pro Christ. p. 45. Non juxta fatum mortales ea quæ fiunt, perhibemus vel facere vel pati, verum consulto animi destinatione quemque aut officiose aut perperam agere: at-*

C

que

que pravorum demonum instinctu & opera, bonos quidem, veluti Socratem & ejus similes opprimi, atque in vinculis esse; Sardanapalum autem & Epicurum, & qui præterea ejusmodi sint, in copia rerum omnium, & claritate beatos videri. Quod cum Stoici non pervidissent, per fati necessitatem eventire omnia censuerunt; Sed enim quia liberi arbitrii & Angelorum & hominum genus ab initio creavit Deus, justo judicio pro delictis suis supplicium in igne sempiterno reportabunt; Illa quippe orta cujusque rei natura est ut virtutis & vitii sit capax, neque quidquam eorum quæ creata sunt, laude dignum esset, nisi vim & potestatem alteroversum se convertendi obtineret. ibi p. 46. Si fato ab hominibus dicent fieri quæ fiunt, aut nihil esse Deum, --- aut neque vitium; neque virtutem aliquid esse, dicere videbuntur, quod certe præter sanam notionem, rationem & mentem est. Idem Apol. 2. p. 80. Cæterum ne aliqui ex his, quæ protulimus, autument, ex fati necessitate nos dicere fieri, quæ fiant, perinde atq; quod prædicta sint constituta quoq; atq; decreta habeantur; id etiam refellemus. Supplicia & cruciatus, nec non remunerationes optatas, pro operum meritis unicuique retribui, per prophetas edocti, id quod in vero est, constituimus. Nam si hoc non sit, sed fato omnia fiant, nihil etiam plane in nostra potestate fuerit situm. Si enim fatale sit, hunc quidem esse bonum, illum vero malum; neque ille fuerit probandus, neque hic reprehendendus. Ac nisi arbitrio libero & ad turpia fugienda, & ad honesta deligenda, facultatem habeat mortalium genus, non fuerit in causa sive culpa qualiumcunque demum factorum, &c. Videfis ex Veteribus Irenæum adv. Hæres. lib. 4. c. 72. init. ex Recentioribus Petavium, Theol. Dogmat. Tom. 1. lib. 5. c. 3. quo Veterum Patrum communem sententiam de Indeterminata, ab extrinseco, Voluntate exhibet.

XXXV. Concilium Arausicanum II. c. 23.
ita definivit: *Suam voluntatem homines faciunt, non Dei,*
quando id agunt, quod Deo displicet: & c. 25. Aliquos vero
ad malum, divina potestate prædestinatos (prædetermina-
tos) esse, non solum non credimus, sed etiam si sunt, qui tan-
tum malum credere velint, cum omni detestatione illis a-
nathema dicimus. quæ totidem verbis repetit Concil.
Valentin. c. 3. Augustini, Prosperi, Fulgentii, Eccle-
siæ Lugdun. Lombardi loca adduximus Tract. de Deo
& Attrib. Dei c. 7. §. 14. 15. ubi §. 16. etiam docuimus
Thomam Aquinatem Prædeterminationis physicæ
auctorem non esse. Neque in Reformatorum publi-
cis Confessionibus, neque in ullo Primorum Refor-
matorum scripto, vel nomen physicæ Prædetermi-
nationis s. Præmotionis physicæ, nedum universalis,
occurrit. Ex Reformatis Doctoribus eam impu-
gnant. *Joh. Strangius* de Voluntate Dei & Act. circa Pec-
catum lib. 2. c. 6. 8. 9. 10. 11. 12. 15. p. 166. 184. 204. 220.
229. 271. 323. *Rob. Baronius* Metaphys. General. Sect. 8.
Disp. 3. n. 66. 70. 72. 73. inprimis vero n. 78. p. m. 163.
164. ad 170. *Rich. Baxter* Method. Theol. p. 1. c. 14 p. 278.
279 ad 309. *D. Elias Grebenitz* Metaphys. Contr. p. 2.
Sect. 2. Subf. 9. §. 9. p. 137. 138. *Dn. D. Sam. Strimes.* Dy-
dec. 1. Annot. in Armin. Annot. 8. §. 1. 2. p. 54.

XXXVI. *Distinctio* inter *Actus* mali *substanti-*
am & ejus *avoplav* s. *deformatatem*; vel inter *materiale* &
formale peccati, melius quadrat sententiæ de Con-
cursu generali & simultaneo, quam hypothese de
Præmotione physica: nam 1. actiones quædam malæ,
e. gr. Blasphemia, Odium Dei, homicidium, parrici-
dium, perjurium, mendacium vel intrinsece malæ,
vel adeo malæ sunt, ut vix nomen illarum sine ad-

hærente malitia s. vitio cogitari possit. vel 2. si formale s. deformitas & malitia a substantia s. materiali actionis malæ concipiatur, ea *distinctio mente* vel *conceptu* tantum fit, actum vero ipsum peccaminosum non afficit. Inde 3. fieri non potest, quin Deus, Actiones ejusmodi absolute & efficaciter decernendo, procurando, malitiam, deformitatem & obliquitatem actionibus illis individuo nexu adhaerentem, simul decernat & procuret. 4. Quia, ex hypothese Prædeterminantium, Deus est causa cur actio sit actio *talis speciei*, circumstantiis omnibus, quoad locum, tempus, objectum, gradum vestita; actio autem mala non per materiale, quatenus sc. actio vel motus est; sed *per formale*, i. e. per malitiam & deformitatem actio talis speciei constituitur & per hoc formale ab aliis actibus distinguitur, utique ex hac hypothese, Prædeterminatio esset causa ipsius formalis, i. e. *divorciæ* s. deformitatis. ut taceamus 5. disputari adhuc, an ratio formalis peccati consistat in mera privatione rectitudinis; vel annon sit modus actionis, consistatque in contraria oppositione & repugnantia ad legem vel rationem, s. difformitate a lege, ut vult Boyvin. Part. 1. Philos. Moral. Disp. 1. c. 1. qu. 4. p. 33. 34. quam quæstionem etiam tangit, sed contra recentiores quosdam negat Petavius Theol. Dogm. Tom. 1. lib. 6. c. 4. p. 412. 414. quam litem nos auctoribus suis relinquimus. Ex nostris vide de hac distinctione *Baxterum Methodo Theol.* lib. 1. c. 14. Argum. 2. p. 281. 283. 284. *Rgb. Baronium Metaphys. General.* Sect. 8. Disp. 3. n. 77. p. m. 162. *Joh. Strangium de Voluntate & Act. Dei circa Peccatum*, L. 2. c. 11. p. 231. seqq. *Dn. D. Sam. Strimesium, Inquisit. in Arminianism.* Dyodec. 2da annot. 3. §. 5. p. 25. 26.

XXXVII.

XXXVII. Nec difficultas tollitur distinctione *Sensus Compositi & Divisi*, si v. gr. dicas: Peccatorem potuisse vel posse flagitium hoc vel illud omittere vel omisisse, in *sensu diviso*, i. e. si spectetur ut libera voluntate præditus, atque si absit vel tollatur Prædeterminatio physica antefecularis ac temporalis; non vero potuisse vel posse crimen commissum omittere vel omisisse, in *sensu composito*, composito sc. Decreto & Præmotione prædeterminante cum voluntate hominis: i. e. stante & circumdante hominem Decreto & Præmotione physice prædeterminante. nam de *sensu Composito* tantum quæstio est, nec de libertate hominis delinquentis in *sensu Diviso*, quisquam dubitat, quin possit vel potuerit crimen omittere, quemadmodum nemo dubitat, furem vinculis vel catenis constrictum posse fugere, ac vitam suam fervare, vinculis s. catenis dentis; vinculis vero & catenis constrictus carceri inclusus manet; contra sensum compositum vero militant argumenta hic §. 28 ad 35. adducta.

XXXVIII. Tam *Hominem* quam reliqua *Creatura a Deo*, ut *Effectum a Causa* sua in fieri, esse & operari causaliter, subjective & effective *dependere* impius sit, qui neget; Quod vero Deus voluntaria Legislatione, Præscriptione, Exactione & Expectatione Officii hominum, ab homine dependeat nemo pius serio dicet. Si quæ hic ab aliquo fingeretur *Dependentia*, ea non *Subjectiva*, sed *Objectiva* esset, qua quilibet, etiam Independent, Superior, Sapientiæ, Sanctitati & Liberæ Voluntati atque ordinationi suæ convenienter, circa Subditos, creaturas, quin lutū suum, sapientissime & liberrime versatur, atque ex sapientissimi

ma, sanctissima & iustissima sua *radix* s. Ordinatione neminem nisi morigerum remunerari, compensare vult vel potest. Dependet hoc pacto Deus non ab homine, sed a Sapientissima, Sanctissima & iustissima sua Voluntate, qua sapienter & sancte ordinavit, ut nemo sine Fide, Resipiscentia, Probitate & Sanctimonia Deum videat. Heb. 12, 14. Vid. Tract. de Deo, Attrib. & Decretis Dei C. 12. §. 18. 19.

XXXIX. Verum datur adhuc excessus excessus, nempe *Gabrielis Biel* & paucorum aliorum, qui *negant effectus causarum secundarum à causis secundis produci*, sed volunt, effectus illos à solo DEO ad præsentiam tantum causarum secundarum produci, causis secundis nihil agentibus. Cujus sententiæ meminit Thomas Summæ Part. 1. Qu. 105. art. 5. quam hodie quidam renovarunt. Verum eam refellit (1) Scriptura Gen. 1. ubi DEUS iussit luminaria lucere, terram germinare, animalia generare &c (2) ratio, quæ confirmat quod docet Thomas c. 1. primo. quia sic subtraheretur ordo causæ & causati à rebus creatis, quod pertinet ad impotentiam creantis: Ex virtute enim agentis est, quod suo effectui dat virtutem agendi. Secundo quia virtutes operativæ quæ in rebus inveniuntur, frustra essent rebus attributæ, si per eas nihil operarentur: quinimo omnes res creatæ viderentur quodammodo esse frustra, si propria operatione destituerentur cum omnes res sint propter suam operationem. (3) experientia, quæ testatur Solem & reliqua astra lucere ac illuminare, ignem urere, aquam humectare, animalia generare, aliæque producere. (4) per illam hypothesin libertas Arbitrii in homine prorsus extingueretur. (5) DEUS omnium unica causa constitueretur

retur quæ fierent in mundo, quod horrendum. Emphatice de hac hypothesi scribit Zanchius de Operib. 6. Dier. Part. 3. lib. 4. c. 4. qu. 3. *Quidam senserunt, Deum omnia ita administrare in omnibus immediate, & per seipsum ita operari, ut luceat in Sole, calefaciat in igne, alat in pane, & ita de reliquis. Quis vero nesciat hoc pugnare cum sacris literis & cum rerum natura; sacræ n. literæ docent, cuique rei in Creatione traditam fuisse à Deo vim agendi, juxta speciem suam, ut soli vim illuminandi & calefaciendi: Unde & fecit, ut præesset diei: ut Lunæ vim aliquam quidem illuminandi, multam autem refrigerandi & humectandi: unde etiam eam præesse voluit nocti: ut Terræ dedit vim producendi herbas, aquis procreandi pisces. &c. Prædicta igitur sententia ut impia atque absurda rejicienda est. Refutat hanc hypothesin Pet. Poiret Oecon. divin. lib. 1. c. 6. §. 7. seq. ad §. 16. & quam noxia sit, ostendit ibid. §. 14. ib. c. 12. §. 2.*

XL. Tertius actus Providentiæ est *Gubernatio*: quæ est actio DEI, qua DEUS creaturas, earumque actiones pro sua sapientia, Potentia ac Justitia liberrime regit, deque illis disponit ad gloriam suam, universi hujus bonum, & fidelium salutem. Estque vel *Effectio* vel *Permissio*; *Directio* & *Ordinatio* s. *determinatio*.

XLI. *Effectio* est actus DEI, quo DEUS pro cujusque creaturæ, ejusque actuum, natura & indole, quicquid in illa boni est producit & perficit. *Permissio* est actus Providentiæ, quo DEUS prævisam creaturarum rationalium ad peccandum pronitatem per impedimenta efficacia non retrahit, sed in peccata ruere sinit in Sapientiæ & Justitiæ suæ Gloriam. Ps. 81, 13. Act. 14, 16. Rom. 1, 24, 28. *Directio* est

est actus Providentiæ divinæ, quo DEUS actiones creaturarum in objectum intentum & finem constitutum sapienter, benignè, justè ac potentèr dirigit, Sap. 8, 1. *pertingens ab extremo ad extremum fortiter, & disponens omnia suaviter.* Gen. 37, 7. c. 50, 20. 1 Sam. 9, 17. c. 16, 7. Es. 55, 10. II. act. 4, 28. Rom. 8, 28. *Determinatio* f. *Ordinatio* est actus Providentiæ, quo DEUS creaturarum viribus & actionibus, certas metas pro sapientia, Bonitate & Potentia sua constituit, & media ad fines disponit. Job. 1, 12. c. 2, 6. Eccles. 3, 2. Joh. 2, 4. 2 Cor. 4, 17. 18. Hebr. 12, 10.

XLII. De *Actibus Providentiæ Dei circa Peccatum* tres sunt sententiæ : I. *Prædeterminantium*, qui volunt omnes omnium, non solum hominum, sed & aliarum creaturarum actiones & passionem, imo hominum actus, non tantum supernaturales, morales, civiles, & naturales sed & ipsa peccata, respectu materialis, (quod tamen fundat ipsam malitiam f. deformitatem) ab æterno, & in tempore prædefiniri. II. *Eorum*, qui statuunt, Deum non concurrere positive, sed tantum *permisive* ad ipsum materiale peccati; quomodo olim quosdam antiquos Theologos sensisse, refert Thomas in 2. Dist. 32. qu. 2. art. 2. & Alb. Magnus in 2. Dist. 35. art. 7. quos postea secuti sunt, *Aureolus* & *Durandus*, qui immediatum Dei ad operationes causarum secundarum concursum negaverunt. In quam inclinant quidam Recentiores, præcipue ex Ordine Augustin. Eremit. Christianus Lupus, Lesinant &c. quorum aliquos citat & sequitur *Salas* 1. 2. tit. 13. Disp. 10. Sect. 2. qui negant, actum peccati, etiam pro materiali acceptum, & quantum ad id quod habet entitatis & actualitatis, positive cadere sub Providenti-

dentiam Divinam, sicut cadunt alii effectus naturales, referente Gonet Clypeo Theol. Thomist. Tom. 1. Disp. 8. quæ est, de Provident. Art. 4. §. 5. p. 523. III. Eorum, qui docent, Deum quidem ad materiale Peccati positive, non tamen Prævie & Prædeterminantione physica; sed generaliter & simultanee concurrere, ita ut Concursus DEI a Voluntate creata ad speciem actus determinetur: quam sententiam nos probamus, & porro ita declaramus:

XLIII. *Actus Providentiæ divinæ circa peccatum sunt vel antecedentes, vel comitantes vel consequentes. Antecedentes sunt vel æterni vel temporales. Æterni sunt* (1) *Prævisio* f. Præscientia (2) *Decretum permissivum* peccatum prævisum comitans, Act. 2, 23. c. 4, 27. 28. *Temporales sunt vel Universales* qui omne peccatum antecedunt; vel *particulares*, qui tantum quædam peccata antecedunt. Universales sunt (1) *Detestatio*, indeque (2) *admonitio*, ut homo fragilitatis & mutabilitatis suæ memor, omnem peccandi occasionem vitet. (3) *Interdictum* f. Prohibitio cum Promissione, si peccatum vitetur; & comminatione, si peccatum admittatur. Quos actus DEUS aliter extra Ecclesiam per legem cordibus inscriptam; aliter in Ecclesia per legem & Evangelium exercet. Particularis est, *Impeditio* vel *facultati*, vel *voluntati* facta. *Facultatem* impedit DEUS (1) *Remotione objecti*, ut Lothum é manibus Sodomæorum. Gen. 19, 10. & Paulum é manibus Judæorum per Tribunum eripuit, Act. 23, 10. (2) *consiliorum subversione*. 2 Sam. 17, 7. 14. (3) *majoris potentie oppositio*: quomodo Syri impediuntur præsidio angelorum, ne in Elisæum irruerent, 2 Reg. 6, 16. (4) *imminutione virium* v. g. arefactio-

D ne

ne brachii Jeroboami, 1 Reg. 13, 4. (5) *perturbatione animi*, quo referendus terror panicus, quo Syri perculsi castra deseruerunt, neque Samariæ ultra molesti fuere 2 Reg. 7. (6) *vita ablatione* v. g. Interemptio Pharaonis ne Israelitas ulterius affligeret, Exod. 14, 28. & Herodis, ne Jesum infantem persequi pergeret.

XLIV. *Voluntatem* DEUS impedit, specialiter monendo, dehortando, argumentis dissuadendo vel externe vel interne: externè vel ordinariè per verbi ministros, ut Act. 16, 27. 28. per amicos Gen. 37, 21. seq. & alios 1 Sam. 25, 24. extraordinariè per visiones Act. 10. per somnium Gen. 20. *internè* per suggestiones à Spiritu Sancto Galat. 5, 17.

XLV. *Actus comitantes* sunt (1) naturæ quoad essentiam & agendi facultatem sustentatio, Exod. 9, 16. Rom. 2, 24. (2) *Concursus generalis* ad quemvis motum qua talem s. quoad materiale actionis, Act. 17, 28. (3) ipsius *peccati* Permissio, non *ethica* qua actus peccati potestati peccatoris conceditur, sed *physica*, qua potentiæ & voluntati actus peccati relinquitur, eidemque nullum impedimentum efficax ponitur, Ps. 81, 13. Act. 14, 16. Rom. 1, 24. 28. adeoque nihil aliud est, quam libera impedimentorum suspensio.

XLVI. Non ergo Deus otiosus peccati spectator est, quod porro manifestum faciunt *Actus sequentes* quorum (1) est *Directio*, qua motum creaturæ inordinatum dirigit quo vult, ratione tum objecti, tum finis. Ratione objecti quando creaturam peccaturam non præcise in illud objectum, quod illa intendebat, sed in aliud sapienter dirigit. e. g. Ezech. 21, 19. seq. Nebucadnezar hæsitans, sitne Ammonitas vel Judæos bello

bello aggressurus, à Deo dirigitur, ut potius impeteret Judæos, malum hoc meritos. Ratione finis scæpe Deus dirigit, non ad eum quem creatura, sed quem ipse intendit finem, cujus exemplum extat in Josepho, Gen. 50, 20. & in passione CHRISTI, Act. 4, 27. 28. (2) *Determinatio*, quæ est actio DEI qua metam figit peccato, ne in infinitum vagetur pro libidine creaturæ. Job. 2, 6. 1 Sam. 25, 13. 34. adeo ut huc applicari possit, quod de mari dicitur Job. 38, 11. tempus quoque determinat, tum quo vult permittere peccatum Joh. 7, 30. Luc. 22, 53. tum quamdiu durare debeat vel possit, Act. 14, 16. 17.

XLVII. Actus peccatum perpetratum *Consequentes* sunt respectu respicientium *Remissio peccatorum*; respectu impœnitentium, *pœnæ variæ*, vel *corporales*, quibus vitæ animalis status varie affligitur, vel *spirituales* v. g. (1) *Desertio*, quæ est subtractio gratiæ antea datæ, ac multipliciter neglectæ, & contemptæ, in pœnam peccatorum præcedentium evitabilium facta: *Deus enim priusquam deferatur, neminem deserit, & multos desertores ad se convertit.* Augustin. ad Artic. falso sibi impos. art. 7. & 14. (2) *Excœcatio*, quæ est actus DEI pœnalis, quo Deus, ut justus judex, peccatores propter multiplicem luminis Naturæ, & Gratia in Verbo suo oblata abusum, cogitationibus suis vanis permittit, & lumine Verbi & Gratia juste privatos Verbum Mendacii sequi sinit. Hanc pœnam Deus minatus est Jes. 6, 9. 10. & c. 29, 9. 10. seqq. eamque in Judæis lucis cœlestis & Gratia Divinæ spretoribus executus est, Matth. 13, 13. 14. 15. Joh. 12, 40. Act. 28, 26. Rom. 11, 8. 9. 10. add. Marc. 4, 12. Luc. 8, 10.

XLVIII. (3) *Induratio* est actus Dei pœnalis, quo DEUS, ut justus judex, peccatores

tores pertinaces propter præcedentia enormia & evitabilia peccata, præcipue propter contumacem Verbi contemptum cordis sui duritiei relinquit & impuris Cupiditatibus suis tradit. Rom. 1. 24. 26. 28. Cujusmodi indurationis exemplum habemus in *Pharaone*, qui in Sex prioribus plagis voluntaria malitia, & contumacia se ipsum obduravit, & populum Israeliticum dimittere noluit. ad septimam vero plagam, Deus iusta ira accensus, cor ejus indurasse legitur Exod. 9. 12. Secundum prædictionem Exod. 4. 21.

XLIX. Induratio quat. est actus Dei pœnalis, nō fit, malitiam hominibus infundendo, vel priorē malitiam augendo, nec voluntatem hominū ad malum flectendo; sed 1. permittendo ut peccatores in graviora peccata ruant. 2. Offerendo occasionem Pœnitentiæ & patientia utendo, qua ipsi ad peccata repetenda abutuntur. 3. Gratiam ulteriorem negando & concessam propter multiplicem abusum auferendo. 4. Objecta, quæ illos ad peccandum movent, non removendo. Has pœnas excipit in finaliter impœnitētibus, pœna æterna. Vide doctissime hæc tradentem *Joh. Crocium* in *Consideratione Triadis Syllogismor. Affelmanni* c. 3. p. 25. seqq. *Lud. Crocium Syntagm. Theol.* lib. 3. c. 39. p. 941. seqq.

L. *Finis* Providentiæ divinæ est vel *primarius* s. *ultimus*, qui est Dei agnitio & celebratio, atque adeo DEI gloria, inprimis ejus Sapientiæ, Bonitatis, Justitiæ & Omnipotentia. Prov. 16. 4. *Omniem tractat & gubernat Dominus ad responsum suum, i. e. convenienter, & ut consentaneum est: etiam improbum* (propter improbitatem ejus Justitiæ suæ convenienter) *ad diem malii* ut explicat *Joh. Coccejus* Lexico Hebr. Chald. in Rad. *פֶּלַע* vel *secundarius* s. intermedius qui est hu-

jus

ius Universi & imprimis fidelium utilitas. Nam ut Deus propter fideles mundum fecit, sic & propter illos omnibus providere dici potest. Ef. 45, 18. Pf. 115, 16. Rom. 28, 28.

LI. *Effectus doctrinæ de Providentia Dei est* (1) *Patientia in rebus adversis*, quam gignit fides & consideratio Providentiæ, quia certos nos reddit, Deum Rectorem hujus Universi, esse quoque amantissimū Patrem nostrum, patrium erga nos animum gerentem, qui adversa suis immittat, non ut perdat, sed ut servet, Rom. 18, 28. 1 Cor. 11, 32. Heb. 12, 10, unde nullum malum tam triste nobis accidere potest, quin cum celebri Judæorum Doctore dicere possimus: *וְכֵן הוּא לְטוֹבָה* & hoc in bonum. (2) *Gratus animus in rebus secundis*, quia scimus, bona non aliunde, quam a Deo, omnium bonorum fonte fluere, Jac. 1, 17. (3) *Spes ratione futuri*, qua confidimus, Deum, ut benevolum Patrem, qui huc usque bene & sapienter omnia administravit, bonis necessariis nobis prospexit, atque ex malis nos eripuit, in posterum etiam bene, sapienter, potenter ac juste omnia gubernaturum, nec nos deserturum esse. (4) *Timor & Cultus Dei*, omnia regentis, ne in manus ejus, ultres incidamus.

LII. *Adjuncta sunt* (1) *Sapientia* Pf. 104, 24 Pf. 136, 5. (2) *Libertas*: Quicquid enim hic agit, agit ex consilio liberrimæ Voluntatis, Eph. 1, 11. in quæ verba Hieronymus: *Operatur omnia Deus secundum consilium voluntatis suæ; non quod omnia, quæ in mundo fiant, Dei voluntate & consilio peragantur (alioquin & mala Deo poterunt imputari) sed quod universa, quæ facit, consilio faciat, & voluntate, quod scilicet & ratione plena sint, & potestate*

State facientia. (3) Potentia: non quasi Deus semper ad extremum virium suarum operetur, sed quia pro natura entium intellectualium & pro indole ac diversitate creaturarum vires suas vel intendere vel remittere soleat, sicq; *pertingat à fine ad finem fortiter, & disponat omnia suaviter.* Sap. 8, 1. (4) Bonitas, Pf. 36, 8. Pf. 48, 11. (5) Iustitia, Pf. 145, 13. Prov. 16, 4.

LIII. *Opposita Doctrinæ de Providentia Dei sunt, Hæreses, quæ vel directe, vel indirecte per malefanas hypothesas DEUM, Sanctissimum Peccati Auctorem faciunt, inter quos numerantur Florinus & Blastus, qui putantur directe Deum Autorem peccati statuisse; plures vero, qui insullis & periculosis hypothesibus inviolabilem Dei Puritatem impetiverunt, quales fuerunt Seleuciani & Hermiani; Valentiniani, Cerdoniani, Marcionitæ, Manichæi, Priscillianistæ; & Reformationis tempore, Libertini.* quibus opponimus clarissima sacrarum literarum testimonia, Pf. 5, 5. Pf. 11, 5. 6. Pf. 45, 8. Jes. 6, 3. c. 65, 12. Hab. 1, 13. Zach. 8, 17. Joh. 8, 41. 44. Jac. 1, 13. 1 Joh. 3, 8. Rom. 5, 12. 19. Syr. 15, 11. 12. 21. 22. Sap. 1, 13. 14. c. 2, 24. quibus convicti *Primitive Ecclesiæ Doctores, Philosophis Gentilibus, maxime Stoicis, acerrime contradixerunt, Sanctitatem Dei adseruerunt, Deum esse Autorem peccati emphatice detestati sunt, quin Necessitatem actionum humanarum, ab ullo Principio extrinseco, omni modo negaverunt.* Ita Origenes contra Celsum lib. 6. n. 323. communi Christianorum nomine ait: *At nos dicimus, quod malum, h. e. vitium ejusque opera Deus non fecit: alioqui quomodo consisteret prædicatio futuri judicii, in quo mali pro ratione malefactorum pœnas persoluturi, Virtutis a. Sectatores, jam beati, fruuntur destinatis a Deo præmiis*

miis, si Deus malorum esset auctor? Sc. Basilius integram habet Homiliam: Quod Deus non sit Auctor malorum. Chrysostomus Homil. 23. in Acta Apost. inquit: Nullus dicat, Deus nobis Auctor malorum est. & infra: Satius fuerit, sexcenties defodi, quam Deum audire talia per nos, Reliquorum Patrum suffragia collegit Petavius Theol. Dogmat. Tom. I. lib. 6. c. 5. §. II. 12. seqq.

LIV. Refertur huc (1) *Fortuna*, quæ est causa per accidens in actionibus hominum certo consilio susceptis, ubi præter intentionem alius nonnunquam accidit eventus, ut cum agricola fodit terram & invenit thesaurum, Piscator capturus pisces extrahit tripodem aureum; quæ respectu Dei, locum habere non potest; cavendum vero, ne *fortuitum* confundatur cum *contingente*. Providentia enim admittit & includit contingentia, i. e. talia quæ possunt aliter se habere s. fieri vel non fieri, quæque excludunt necessitatem fatalem; non vero admittit, sed excludit fortuita.

LV. (2) *Casus*, qui est causa per accidens in actionibus rerum naturalium ob finem certum susceptis, ubi præter intentionem alius nonnunquam accidit eventus. Ut cum tegula decedit de tecto, & infligit prætereunti vulnus. Distinguitur in bonum & malum. Bonus est, cum v. gr. vitrum de mensa decedens non frangitur. Malus est, cum eventus qui accidit malus est.

LVI. (3) *Fatum*, quod vel Stoicum vel Mathematicum, vel physicum. vide supra cap. de Decretis Dei C. XII. §. IIX. p. 183. 184.

LVII. Ad Extraordinariam Providentiam Dei referuntur *Miracula*, quæ sunt opera omnipotentiae divinæ

vinæ supra & præter naturæ creatæ vires & ordinem edita in Dei gloriam. Quibus Deus testatur se naturæ Dominum esse. Sic Josuæ 10, 13. *Sol stetit in medio cæli, & non festinavit occumbere spatio unius diei.* Jes 38, 8. *reversus est sol decem lineis per gradus quos descenderat.* Ejusmodi miracula acciderunt in Igne Dan. 3, 50. 94. in aqua. Exod. 14, 22. Jos. 3, 16. 2 Reg. 2, 8. 21. Joh. 2, 9. in terra. Exod. 17, 6. Num. 16, 32. in aere & meteoris. 1 Reg. 17, 1. c. 18, 45. Matth 8, 26. in corporibus mixtis 2 Reg. 6, 6. 7. ubi ferrum natat in aqua. Num. 17, 8. virga Aaronis floruit. 1 Reg. 17, 6. Joh. 6, 12. 13. in animalibus Dan. 6, 22. 1 Reg. 17, 6. Num. 22, 28. Jonæ 2, 11. in hominum corporibus v.g. Sanationes morborum alias insanabilium, ut lepræ 2 Reg. 5, 14. Matth. 8, 3. 4. Luc. 17, 14. cæcitatibus Joh. 9, 7. fluxus sanguinis Matth. 9, 22. fœcundationes steriliū, ut Sacræ. Gen. 21, 1. Hannæ 1 Sam. 17, 18. Elifabethæ Luc. 1, 13. resuscitationes mortuorum 1 Reg. 17, 22. 2 Reg. 4, 35. c. 13, 21. Joh. 11, 44. Luc. 7, 15.

LVIII. Evidēta Providentia & Gubernatione Dei universali, fidelium est, Rectoris hujus Universi benevolæ, Sapientissimæ, & paternæ Voluntati sese humillime subjicere, contra voluntatem Dei non murmurare, sed in quacunque fortuna, fiducia in Deum, felicem sperare eventum. atque hic est Providentiæ divinæ, respectu hominum,

F I N I S.

1. Neuhaus de Fatis Adami.
2. Holzfus de Homine.
3. Idem de imagine Dei in hac.
4. Hottinger de auxilio Dei et.
5. Hugeninus de Concursu Dei.
6. Cauterius de Providentia Dei.
7. Holzfus de Providentia.
8. Eusd de Lapsu primorum hominum.
9. ~~Eusd~~ de Angelis bonis et malis.
10. Tillemannus de Certitudine fidei.
11. Useel de Decalogo.
12. Hareus de tribus scitu necessariis.
13. Eusd Continuation.
14. Masceovius de curiosa Theologia.
15. Schmidius de Utilitate Relig. Evangel.
16. Mieg de Gratiae div. progressu.
17. Jablonowski de indulgentiis.
18. Gultfinger de natura studii Theatici.
19. Holzfus de Paenitentia.
20. Eusd de conversione.

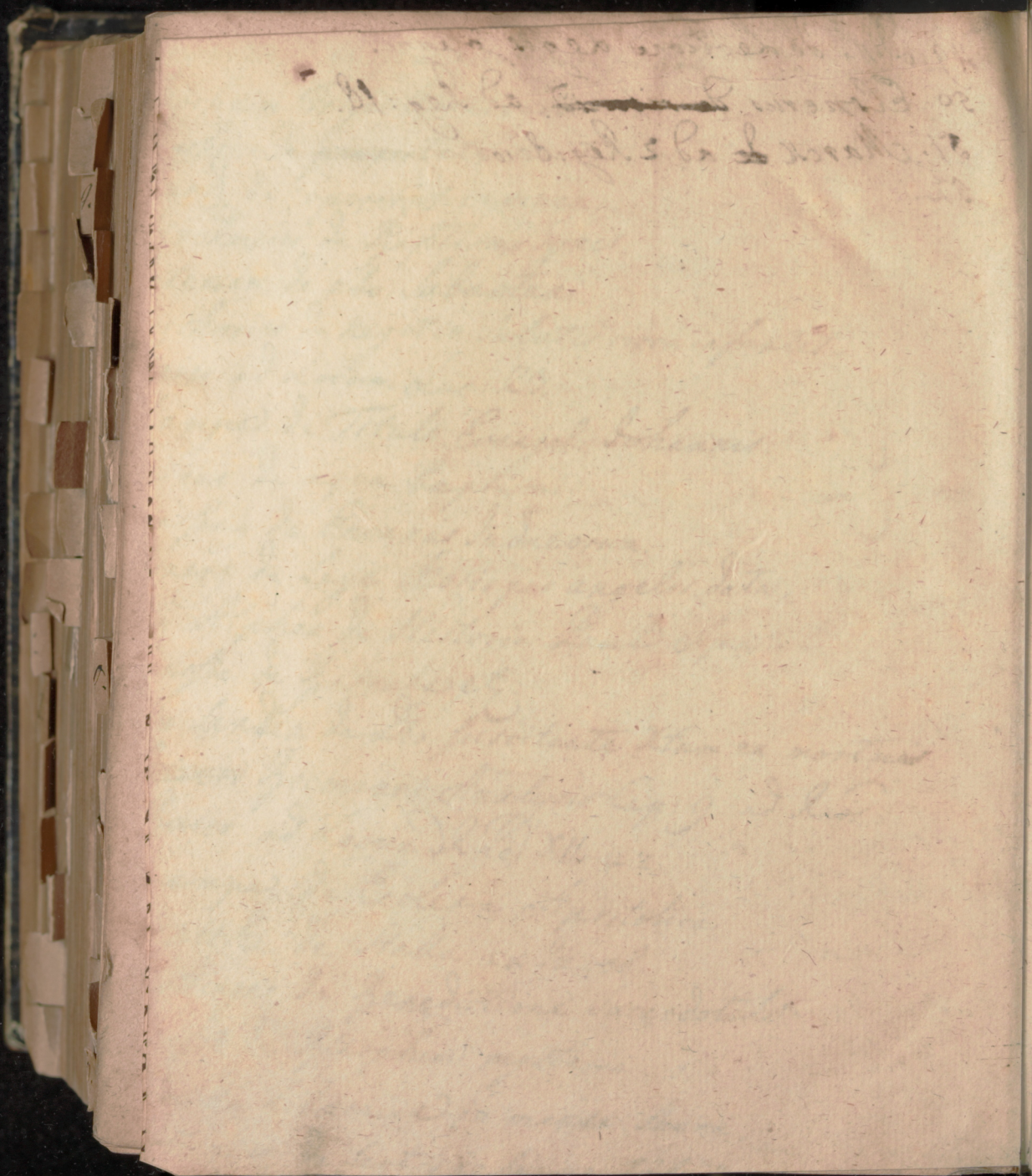
penitus de gratuita Justificacoe.
Morheim Trige Observacium.
Morheim de paupertate mentis
Morg de operariis in vinea.
Morchmeier de Baptismo Ignis.
Mortensen de vbo Sabactari.
Morchmeier de negotio salutis circa infantes.
Meier ad Locum Luc: 23.
Lampe de Titulo Evangel: Johannis.
Morus de aqua baptismi.
Mortsenig de Encanis Indaeorum.
Morg de Lege Moysis per angelos data.
Mortsen de Historia Pauli Apostoli.
Mortsen de Barnaba et c.
Mortsen de Deo succitante Xtum ex mortuis.
Mortseni Fecmanni Analysis Cap: 9. ad Rom.
Mortsen ad Locum ad Rom XII. 42.
Lampe de Ecclesia et Apostolica.
Mortsen de Stella ex Jacob.
Mortsen de Benedictione Sacerdotali.
Mortsen de Blasphemi mysterio.
Mortsen de Libamine in mensa Sacra.
Mortsen de fectis indumentis.

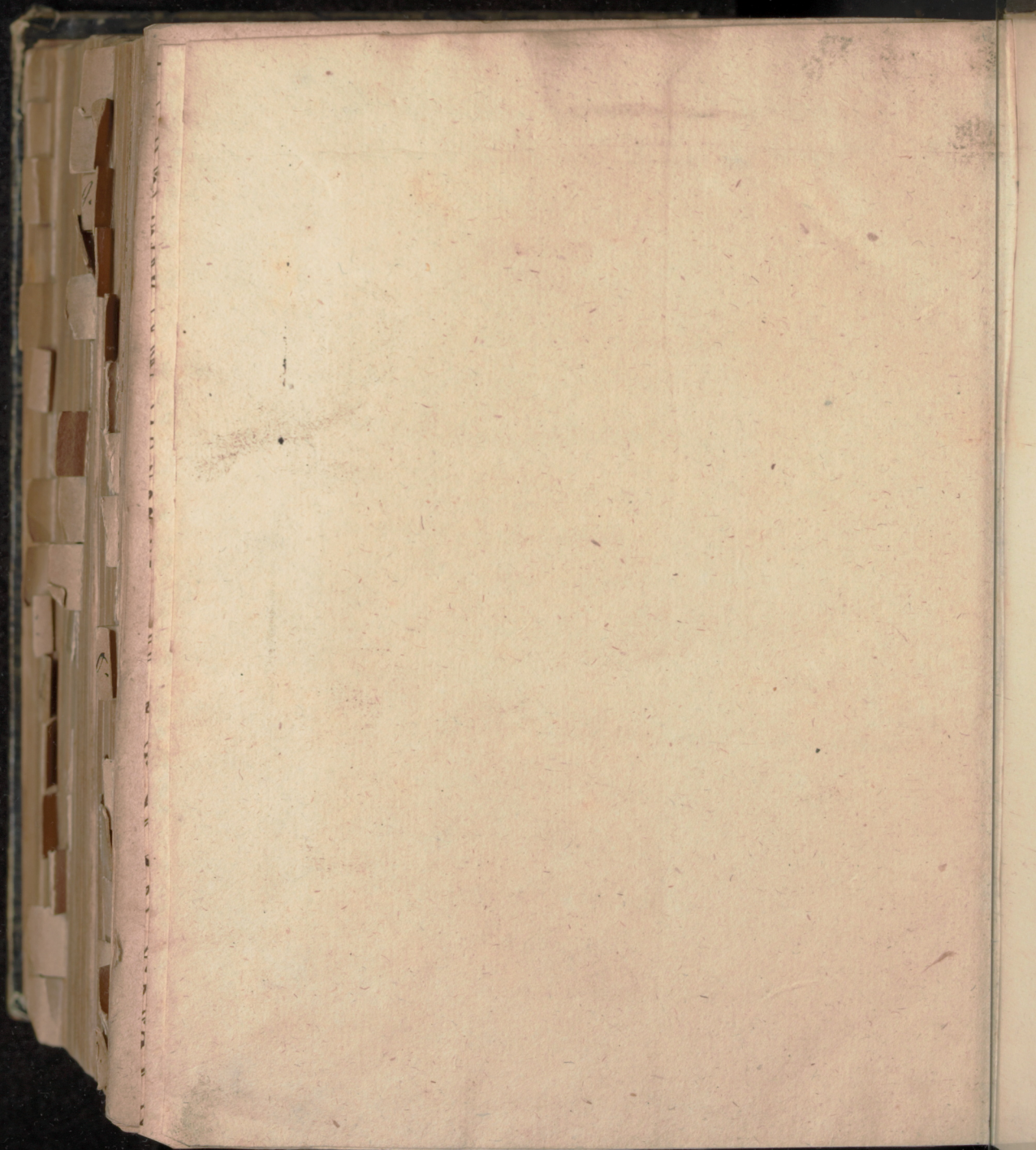
49. Dis: de Lectione Legis solenni.

50. Elonerus ~~de ritu~~ ad Reg: 18.

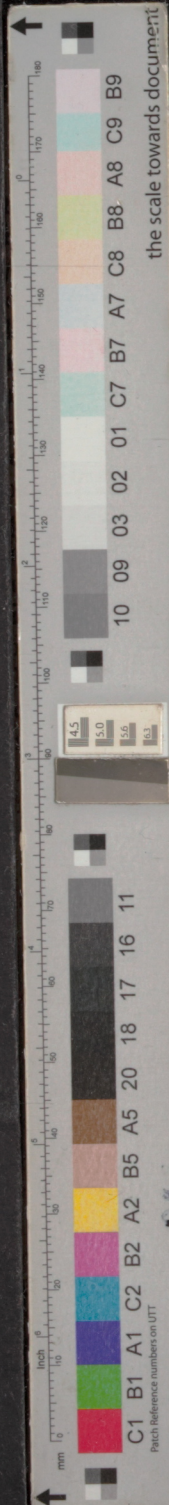
51. March ~~de~~ ad 2 Reg: 8. 10.

52.

the scale towards document

lud, *vivendo vires*, restringendum esset ad mor-
i non foret lethalis, in additis illis verbis, & o-
borab quod moriendo morietur, aliqua alia mortis
quoque fuisset exprimenda; & quod non conva-
o Benhadad, æger adhuc & cubans à Chazaele suf-
in eventu vaticinium hoc potuisset fallax vide-
e per restrictum sensum non esset verè. Sed &
e licebit forte non male, quod ista causæ & mo-
hadad expressio fuerit minus necessaria, cum be-
ista, ex hoc morbo victurum quidem omnino Re-
mortem celerem illum non effugiturum simul,
tione regni Chazaelis subjecta forte aliquid etiam
tis Benhadadi subianuitur, aut ejus cædem sibi
e potuit Chazael si morbum non esse lethalem
unde conscientia ipsius hic defectum sermonis E-
plere; quodque, licet ex morbo non sit Benha-
ditutus, sed illo durante occisus, ipse tamen ex
mortuus tanquam causa, de quo erat utique tota
tio, & de quo hinc unice intelligenda erit respon-
est dubii hujus solutio, quam inculcat Kimchi;
secundum mentem ipsius quod non esset victurus,
quia dicit ipsi quod victurus esset. Et ostendit
E morbo vivet nisi interimatur, sed ostendit mihi
interficient eum. Et secundum sensum, quando di-
aeli quod futurus esset rex Syriæ, dicit ipsi & osten-
nus quod morietur moriendo, intellexit Hazael quod
quod ipse eum esset interfector, sed quod id non diceret
im ex Kimchio proposuit primo, defenditque simul,
; David Kimchi pugnam qua se offert prima fronte
quasi dua partes oraculi diversa respiciant. Nam pri-
ult spectare ad morbi naturam, de qua fuerat ab-
ogatus, q. d. morbus quo laborat non est lethalis,
um attinet, vivendo vivet; quamvis Deus mihi pa-
atione eum prius quam à morbo convalescat extin-
posterior pars oraculi additur, ne Propheta deprehen-
cum postea Benhadadus deprehenderetur mortuus. Di-
ei, non stabit per morbum quin vivendo vivat, cum
ta-